

Prvé odborné výskumy na Rohačke

Rohačka je vršok nachádzajúci sa južne od Liptovského Mikuláša medzi dedinami Ploštín a Iľanovo. Jeho najvyšší bod (Rohatá skala) sa nachádza v nadmorskej výške 822 metrov nad morom (pre porovnanie Liptovský Mikuláš leží vo výške 576 metrov). Na južnom úbočí je vidieť dvojité skalú z dolomitu, ktorá sa podobá na dvojroh. Odtiaľ pochádza názov Rohačka. Osídlená bola oddávna. Dokonca sa tu našli aj medaily rímskej légie cisára Theodosia, čo viedlo i k myšlienke, či na tomto kopci nebolo aj rímske opevnenie. Toho názoru pred vyše 100 rokmi bol napríklad aj J. Lovcsányi. Mohli sa sem však dostať napríklad aj prostredníctvom obchodu, alebo ako korisť. Obyvateľstvo Liptova malo vtedy obchodné kontakty aj s inými etnikami, ako boli napríklad germánski Kvádi. Tí sa spolu s Rimanmi dostávali na územie dnešného Slovenska približne v období od začiatku letopočtu do 4. storočia. Vo vzdialenejších oblastiach, hlavne na území stredného a severného Slovenska, zostávali aj v rímskej dobe popri Germánoch ešte zvyšky keltského a staršieho keltizovaného obyvateľstva. V podhorí pretrváva staré domáce obyvateľstvo ešte výraznejšie. Využíva výdobytky prevzaté od Keltov (jemná keramika, spracovanie železnej rudy) a pritom si udržuje aj tradície lužickej kultúry (napríklad ručne vyrábané nádoby). Toto obyvateľstvo sa označuje ako ľud púchovskej kultúry.

Prvým odborníkom, ktorý dôkladne skúmal túto lokalitu, bol Jozef Mihálik. Už v roku 1885 tu nachádzal praveké pamiatky, hlavne množstvo črepov, drviče obilia a podobne. O tri roky neskôr (1888) tu dokonca objavil aj urnový cintorín na poli z ploštínskej strany kopca. Na ňom ľudia už dávnejšie nachádzali staré hrnce. Okrem toho našiel na Rohačke ešte hlinené kužele, ktoré sa používali na varenie nad vatrou, tiež kresadlá a zvyšky z ohnísk. Podľa týchto zistení publikoval v roku 1889 v Kárpátegyesületi Évkönyv, že Rohačka je sídisko kamennej a bronzovej doby, kultúrne miesto, ktorá bola obývaná od začiatku doby bronzovej. Pamiatky, ktoré tu našiel, najprv uschovával sám vo svojej zbierke v Liptovskom Mikuláši, no keď dostal prácu v Národnom múzeu v Budapešti, zbral tam so sebou aj tieto predmety.

V 60. rokoch 19. storočia vraj našli miestni z Ploštína mnoho bronzových predmetov. Boli to reťaze, obrúčky, závažia a kotle. Bohužiaľ pravdepodobne všetko toto skončilo u mestského „lejára“, dnešným slovníkom povedané, zniesli to do zberných surovín.

V roku 1904 tu kopal aj neskorší profesor Ján Volko-Starohorský. Vtedy bol študentom

na univerzite v Budapešti, kde sa mu dostala do ruky publikácia Uhorského karpatského spolku. Tak ho i vďaka škole začala oveľa viac zaujímať Rohačka. A keďže aj jeden jeho známy sa zaujímal o staré sídla Liptova, tak sa jedného augustového dňa vybrali na prechádzku do týchto miest. Rozhodli sa, že nepôjdu po hrebeni, ale západným a viac zalesneným úbočím Rohačky. Tam na kopanisku v čiernej zemi našli 8 mm hrubý, hlinený, vypálený črep. Črep nebol sám, bolo tam aj mnoho ďalších, ktoré pravdepodobne tvorili jednu nádobu. Toto ich inšpirovalo a v domnení, že sa im azda podarí zrekonštruovať celú nádobu, šli hneď do Ploštína po motyku a nakopali ďalšie črepy. Tieto si chceli zobrať so sebou a keďže nemali ako, dali si ich najprv do vreciek, potom za futro kabáta a nakoniec tie posledné si zakrútili do šatky a takto odniesli. Všetky doma opatrne povyberali, do korýtka nasypali piesok, a tak sa snažili svoje nálezy zliepať glejom do nádoby. So svojou prácou boli spokojní, no bohužiaľ z črepov sa podarila vytvoriť len jej polovica. Do výšky mala asi 20 cm. Znamená to, že pôvodne bola približne 40 cm vysoká. Volko-Starohorský netvrdí presne o akú nádobu šlo, či to bola skutočne popolnica alebo sa v nej len skladovalo jedlo, pretože bola rozbitá a zmiešaná s iným odpadom. Práve po vykopaní tejto nádoby navrhol učiteľ Václav Vraný založiť v Mikuláši malú lokálnu zbierku, kde by bola prvým exponátom. V roku 1907 sa vybral na Rohačku opäť, tentokrát s ploštínskym učiteľom a jedným najatým chlapom na robotu s motykou. Na pripravenom mieste sa malo kopať. No tento ich robotník sa musel viacerými spôsobmi presvedčať do roboty, pretože nerozumel významu celej veci. Najprv sa mu zdalo, že je neskoro a museli mu sľúbiť poldennú výplatu. Potom vyzvedal čo sa ide kopať tvrdiac, že peniaze tam už nie sú. Tak mu museli Volko-Starohorský s učiteľom vysvetliť, že nehľadajú peniaze, ale iné pamiatky, ktoré majú svoju cenu a dávajú sa do múzeí, aby sa z nich mohli ostatní poučiť. Tak začal tento človek rázne kopať a po chvíli už aj do niečoho narazil. Boli to hrubé jelenie parohy, ktoré mu kázali obkopať v okruhu jedného metra aby sa nepoškodili a dali tak bezpečne vybrať. Neboli kompletne, pozostávali zo 7 úlomkov parohov. Najdlhší mal až 52 cm a bol 6 cm hrubý s tromi bočnými parôžkami. Ďalší mal 34 cm a na konci bol 7 cm hrubý, tretí 27 cm dlhý a 6 cm hrubý, štvrtý 14 cm dlhý a 3 cm hrubý a ďalšie tri boli už drobnejšie. Zaujímavé bolo, že ich súčasťou boli rôzne zárezy. Parohy sa našli len v hĺbke 60 cm, čo ani nebolo na spodku kultúrnej vrstvy, ktorá mala na tomto mieste 70 cm.

Na druhý deň sa tak vybrali na Rohačku opäť, tentokrát najali 5 žien a to preto, lebo chlapov nemohli dostať z roboty. Volko-Starohorský naplánoval kopanie ešte precíznejšie.

Hore na svahu dal vykopať tri brázdy, ktoré boli pospájané medzi sebou ešte menšími, na tieto kolmými brázdami. Všetky boli hlboké až potiaľ, dokiaľ sa neprekopalo až k samej materskej hornine. To v praxi znamenalo od 30 do 80 cm.

Najviac predmetov nachádzali na svahoch, no hore na hrebeni, kde sú aj menšie rovinky, nenašli nič. Preto sa Volko-Starohorský domnieval, že buď ľudia čo bývali hore hádzali rozbité predmety nadol, kde sa hromadili ako odpad, alebo mohla byť príčina v tom, že aj na týchto rovinkách sa niečo nachádzalo, ale ľudia to už jednoducho vykopali, poničili, a tak tam už nezostalo nič. No zvyšovanie výskytu nálezov smerom nadol môže byť pokojne aj znakom toho, že spodok kopca bol obývaný viac ako vrch.

Zo zaujímavejších vecí sa okrem mnohých črepov a častí nádob našli ešte 3 hlinené (2cm) prasleny s 0,5 cm dierkou v strede, tenká čaša, úlomok z tanierika, ktorý mal 28 cm v priemere a granitový úlomok z mlynského kolesa. To bolo pôvodne elipsovitého tvaru s priemerom 40 cm a hrubé 9 cm.

Volko-Starohorský usúdil, že nájdené nádoby sa najjednoduchšie dajú roztriediť na grafitované a negrafitované. Negrafitované sú staršie a ako staršie boli väčšinou robené ručne, teda len málo na hrnčiarskom kruhu. Boli menej kvalitne vypaľované, ich steny mali hrúbku až 1 – 2 cm a na ich výrobu bola použitá hrubozrnná hlina. Staršie boli aj o niečo väčšie ako mladšie grafitované. Mladšie boli zas po všetkých stránkach dokonalejšie, navyše s krajším zdobením.

Na tom mieste sa tiež našli mladšie zuby divých sviň, podľa čoho profesor skonštatoval, že mohlo ísť o smetisko. Je tak jasné, že táto lokalita bola osídlená skutočne veľmi dlho, tisíce rokov v rôznych obdobiach praveku. Až o 22 rokov od nálezu profesor zistil, že jeho jelenie parohy sú oveľa vzácnejšie ako si sám myslel, pretože išlo o parohy z Cervus megacerosa, teda z obrovského jeleňa. O pár rokov našiel ešte mnoho podobných predmetov ako Mihálik, okrem toho ešte spálené trosky, granitové okruhliaky a podobne.

V roku 1913 jedna obyčajná žena z Ploštína vykopala dokonca 40 centimetrov vysokú nádobu, v ktorej sa ešte našlo trochu popola a spálených kostí. Tento nález sa našťastie dostal do rúk biskupa Dr. Janošku, ktorý ju poslal do múzea v Martine.

Profesor Volko tiež spomína na jednu príhodu, ktorá sa stala počas návštevy Andreja Kmeťa v Liptovskom Mikuláši v roku 1907. Vtedy si šli obzrieť aj Rohačku. Keď vystupovali na kopec z iľanovskej strany, stretli pastiera, ktorý sa im pochválil nálezom tmavej bronzovej

ihlice. Andrej Kmeť sa samozrejme veľmi potešil, ale svoju radosť skrýval a pastierovi povedal: „*No, susedko len ešte hľadajte podobné predmety! Nič je to nie zvláštno, ale pre museum sa môže odložiť. Tu máte šesták!*“ Spokojní boli obaja. V ten istý deň ich čakalo v Ploštíne už niekoľko ľudí. Vedeli, že idú z Rohačky a zaujímalo ich či niečo našli. Kmeť bol zhovorčivý a počas rozhovoru sa mu jeden chlap zdôveril, že pri lámaní skál našiel kus železa podobného motyčky. Šiel ju teda domov pohľadať, a tak mal Kmeť za pár grajciarov ďalší artefakt pre múzeum v Martine.

Volko-Starohorský spomína, že toto nebola jediná železná vec čo sa tam našla. Istý pán Ján Krivoš mal vo svojej zbierke v Mikuláši asi 10 cm dlhú, 9 cm širokú a len 3 mm hrubú hrdzavú podkovu. Okrem toho sa našli aj železné kliešte a rôzne iné predmety, podľa ktorých usúdil, že Rohačka nebola osídlená len v dobe bronzovej, ale aj staršej železnej.

Odkupovať od ľudí za drobné ich nálezy bolo priam nevyhnutné. Mohla sa tak vytvoriť zbierka spoločná pre všetkých. Samozrejme tým lepšie bolo, ak sa predmet získal od nálezcu čo najskôr, pretože obyčajný človek nerozumel historickej hodnote takej veci a ani sa k nej nevedel správať. Už Mihálik písal, že na ploštínskych poliach bol urnový cintar, odkiaľ sa nejedna pekná urna nemilosrdným pluhom vyorala, a tak zničila. Volko-Starohorský sa tiež vypytoval ľudí na nájdené a vyorané nádoby. Keď takú nádobu nezničil pluh a vyorala sa aj v zachovalejšom stave, bežne ju ako zbytočnosť nechal roľník deťom na hranie. Tie ju skôr či neskôr rozbili a takáto sa už vyhodila na hnoj. Potom sa hnoj zbral na pole, kde už boli časti artefaktu definitívne zničené. Ľudia Volkovi-Starohorskému povedali, že okolo Rohačky sa toho už veľa ponachádzalo, ale keď sa ich spýtal, kde sa to všetko stratilo, tak mu nikto nevedel odpovedať. Neskôr sa dozvedel, že tieto nálezy sa buď zničili alebo šťastie predali na železo a bronz a zvyšok sa zahodil.

Už na prelome 19. a 20. storočia nadväzovali aj intelektuáli z Liptovského Mikuláša spoluprácu s Muzeálnou slovenskou spoločnosťou. Medzi nich patrili okrem Jána Volka-Starohorského napr. Juraj Janoška, Václav Vraný a Adolf Kállay. Už na pôde mikulášskeho Meštianskeho kasína sa podarilo vytvoriť základ pre zbierku liptovských pamiatok. Na tento účel bol založený aj spolok.

Ján Volko-Starohorský udržiaval kontakty s Andrejom Kmeťom, študoval na univerzite v Budapešti a cez prázdniny sa venoval zbieraniu prírodnín a pamiatok. Keď sa mu v roku 1904 podarilo nájsť na svahoch Rohačky vypálené črepy, navrhol mu pri tejto príležitosti

Václav Vraný založil v Mikuláši malú zbierku z týchto pamiatok. Volko-Starohorský tieto vypálené črepy doma pozliepal a vznikla mu takto už spomenutá časť nádoby, ktorá sa podľa Vraného mala stať prvým exemplárom budúcej Liptovskej zbierky.

Tak sa začal realizovať plán spolku v Mikulášskom kasíne. Vydala sa prosba na obyvateľov Liptova s návodom, čo a ako majú zbierať. Václav Vraný daroval svoju zbierku podtatranských rastlín a Ján Volko-Starohorský nálezy z Rohačky a ďalšie predmety, ktoré boli zozbierané v regióne. Vďaka nim narastal význam Liptovskej zbierky a všetky predmety sa začali katalogizovať. Problémy však nastali, keď kasíno dostalo v roku 1906 výpoveď zo svojich priestorov v budove Čierneho orla a muselo tak aj zbierku premiestniť do menších miestností. Lenže nevošlo sa tam všetko, a tak sa časť dostala do súkromnej držby. Prírodovedná časť skončila na pôjde domu otca Jána Volku-Starohorského. Lenže to nebol koniec prekážok tejto zbierke. Václav Vraný už v roku 1907 nemohol ako neuhorský občan vyučovať na evanjelickej škole, a tak odišiel do Martina. A o rok, keď Ján Volko-Starohorský ukončil svoje univerzitné štúdium, odišiel z mesta a o zbierky sa nemal kto postarať. Zbierka ako celok sa bohužiaľ rozpadla. Časť predmetov bola odoslaná do Martinského múzea, niektoré sa podarilo uchovať inde a čo bolo najhoršie, niekoľko zo zle uschovaných predmetov sa celkom zničilo.

Keď v roku 1909 napísal obsiahly článok o svojom výskume Rohačky, zmienil sa na konci, že Liptovská zbierka pod ochranou Meštianskeho kasína má dve skrine úplne zaplnené historickými, archeologickými, geologickými, zoologickými a botanickými predmetmi. Konštatoval, že tieto predmety sa nenachádzajú vo vhodnej slnečnej a suchej miestnosti a z toho dôvodu sa niektoré aj kazia. Preto si myslel, že najlepšie by ich bolo preniesť do múzea v Martine a tam ich uchovať pod menom Liptovská zbierka, kde by boli iste aj odborníkmi viac navštevované.

Až v roku 1919 sa podarilo nadviazať na tradíciu Liptovskej zbierky a to preto, lebo sa do mesta vrátil práve Ján Volko-Starohorský. Stal sa profesorom na Hodžovom štátnom reálnom gymnáziu a popri tom sa pokúšal oživiť pôvodnú zbierku. Vyzýval k zbieraniu pamiatok z Liptova a ich odosielaniu riaditeľstvu gymnázia. Zbierky inštaloval v kabinete pod názvom Podkriváňske múzeum. Boli však stále v ohrození. Nepozdávali sa predovšetkým školským inšpektorom, ktorí tvrdili, že v škole nemajú čo robiť, lebo neboli učebnými pomôckami. Pokoj našli až o mnoho rokov neskôr, keď sa mu podarilo založiť Múzeum

slovenského krasu.

Istým pánom Uličným bol ešte v 19. storočí nájdený na ploštínskej strane pod kopcom aj strmeň, ktorý daroval zberateľovi J. Krivošovi. Tento predmet sa neskôr podarilo Volkovi-Starohorskému získať do svojho prírodovedného kabinetu na gymnáziu. Podobne aj niekoľko cm veľkú bronzovú obrúčku, úplne okrúhlu. Našla sa na kope skál, ktoré boli povyhadzované z ploštínskeho poľa. Nálezcom bol vtedy pán Stacho, bývalý správca spolku Transcius v Liptovskom Mikuláši. Nálezisko týchto dvoch predmetov bolo rovnaké, len sa našli s dlhým časovým odstupom (strmeň v roku 1890 a obrúčka v roku 1922).

Opäť sa aj v týchto prípadoch dokázalo, že vzdelanci prejavovali k nálezom oveľa väčšiu úctu ako obyčajní ľudia a podľa toho s nimi aj nakladali. Škoda len, že takýchto ľudí nebolo viac.

Zoznam bibliografických odkazov

1. JANOŠKA, Miloš. ROHAČKA (822 m.). In *Krásy Slovenska*, 1921, roč. 1, s. 108 – 109.
2. SLIVKA, Koloman - HRBEK, Róbert - BOROŠ, Matej. *Dejiny Horného Liptova*. Liptovský Hrádok: Mestský národný výbor Liptovský Hrádok; Národopisné múzeum v Liptovskom Hrádku, 1969.
3. ULIČNÝ, Ferdinand et al. *Liptovský Mikuláš*. Bratislava: Credo, 2006, s. 184 – 186. ISBN 80-969503-8-X
4. VOLKO-STAROHORSKÝ, Ján. Rohačka v Liptove. In *OBZOR PRAEHISTORICKÝ*, 1924, roč. 3, s. 49 – 51.
5. VOLKO-STAROHORSKÝ, Ján. Prví Liptáci a Rohačka (822m.) ako praobydlenisko. In *SBORNÍK MUSEÁLNEJ SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI*. Turčiansky Sv. Martin: Kníhtlačiarsky účastinársky spolok, 1909, s. 41 – 53.